

70. Ювілейний збірник у честь проф. д-ра Станислава Дністрянського. (Прага. – Накладом Українського Вільного Університету) // Свобода. – 1925. – № 80. – 7 квітня. – 4 с.
71. Яковлів А. Наукова праця української еміграції в галузі права / А. Яковлів // II Український науковий з'їзд у Празі. – Прага: Український академічний комітет для міжнародної інтелектуальної співпраці при Лізі Націй, 1934. – С. 107-112.
72. Яцишина О. Я. Громадсько-політична та наукова діяльність С. П. Шелухіна (1864–1938 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Яцишина Оксана Яківна. – К., 2004. – 201 с.

Андрусишин Б. І.

2.3. СТАНОВЛЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Факультет політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за більш як чверть століття свого існування увійшов у коло найпрестижніших правових шкіл українського освітнього простору. Його досягнення відомі як у драгоманівському університеті, так і в Україні загалом. Про це свідчить як інтерес до випускників-правознавців з боку роботодавців, у першу чергу з освітньої галузі, так і кількість бажаючих навчатися тут, кількість яких з року у рік зростає. За значний внесок у розвиток юридичної та політичної наук, підготовку юридичних кадрів та у зв'язку з 15-річчям від дня заснування колектив факультету політології та права нагороджений Почесною відзнакою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України (наказ № 69 від 22 листопада 2007 р.).

Проголошення незалежності України відкрило нову сторінку в історії нашого навчального закладу. На новому історичному етапі треба було впроваджувати нові зміст і форми діяльності, в першу

чергу в сфері гуманітарних наук, правознавства тощо. В умовах розпаду єдиного загальногосподарського комплексу, демократизації життя, постала потреба у збільшенні фахівців правничого профілю. Факультет політології та права бере свій початок з соціально-гуманітарного факультету (СГФ), створеного 1992 р., на базі якого розпочалася підготовка правознавців, та є його правонаступником.

З перших днів і протягом наступних п'яти років деканом факультету працював кандидат філософських наук, доцент Скиба В. Й., який доклав зусиль для становлення і розвитку новоствореного підрозділу. За перші п'ять років, як пізніше згадував В. Й. Скиба, було пройдено дуже важкий шлях становлення в НПУ імені М. Драгоманова соціально-гуманітарного факультету. Це був період довготривалого налагодження освітньо-професійних підвалин для підготовки спеціалістів нового фаху: накопичувалися необхідні ресурси, створювалися базові спрямування і засоби для забезпечення навчального процесу, розроблялися відповідні документи для всього циклу підготовки фахівців, вівся інтенсивний пошук розв'язання кадрових проблем. Найбільш показовим у цьому відношенні було становлення правознавчого відділення.

За підтримки ректорату спеціальність "Правознавство" було ліцензовано Міністерством освіти і науки України. Чимало зусиль для цього доклав відомий правник, професор В. П. Пастухов, який в 1992–2003 роках очолював кафедру правознавства. Саме кафедра правознавства в системі правової освіти є першою структурною одиницею в НПУ імені М. П. Драгоманова. Правова освіта тривалий час здійснювалася лише силами професорсько-викладацького складу кафедри правознавства, що була створена наказом ректора №100 від 6 травня 1990 року. Вона є фактично предтечею факультету політології та права нашого ВНЗ.

Значний вклад у започаткування та становлення спеціальності "Правознавство" у Драгоманівському університеті в 90-і роки ХХ ст. внесли відомі вчені-правники, юристи-практики: академіки Національної академії правових наук України В. В. Копейчиков, О. А. Підопригора, В. Ф. Погорілко; професори В. І. Акуленко, Ю. В. Александров, Б. І. Андрусин, В. І. Галаган, Р. А. Калюжний, О. В. Кузьминець, С. Л. Лисенков, В. Л. Мунтян, Н. М. Оніщенко, О. О. Підопригора, Н. С. Прозорова, А. П. Ткач, І. К. Туркевич, О. О. Шевченко, С. С. Яценко, суддя Верховного Суду Ю. Г. Тітов;

доценти Н. В. Артикуца, С. В. Бобровник, В. Б. Василець, В. Б. Волинець, В. І. Женунтій, Т. Б. Земляна, Д. О. Карпенко, Н. С. Карпов, Ю. І. Крегул, О. П. Литвин, А. С. Мацко, М. І. Малишко, О. О. Майданник, О. В. Майданник, В. В. Мірошніченко, І. К. Омельченко, І. В. Опришко, В. Ф. Пенківський, І. О. Серeda, Л. А. Сидорчук, В. Й. Скиба, О. Л. Слюсаренко, Г. В. Стрельський, А. П. Тимченко, Н. Є. Толкачова, І. П. Устінова, О. В. Чепульченко, О. К. Юлдашев та інші.

Фахова підготовка студентів здійснювалася на основі стандартизації освітньо-професійних планів, які стали результатом власних багаторічних пошуків, вивчення досвіду юридичних факультетів інших ВНЗ. Нові навчальні плани підготовки спеціалістів були затверджені Вченою радою університету 27 березня 1997 р.

У перший рік свого існування в складі факультету не було студентів, лише кафедри. Набір було здійснено у 1993 р. Студентами тоді стали 44 першокурсники, серед яких 25 правознавців. У 1997/98 н. р. на факультеті за спеціальністю “Правознавство” відкрито заочне відділення, студентами якого стало 117 осіб. Конкурси абітурієнтів з року в рік зростали, доходючи до п’яти – восьми осіб на одне місце, збільшувалася кількість студентів, які навчалися на контрактній основі, що свідчило про престижність підготовки правників в університеті. У 1999 р. спеціальність “Правознавство” пройшла експертну перевірку Державної акредитаційної комісії і була атестована за IV рівнем.

У 1994 р. на факультеті створено нову кафедру юридичних наук, завідувачем якої став доц. В. Й. Скиба; згодом її перейменували у кафедру правознавства соціально-гуманітарного факультету, завідувачем якої з лютого 1998 р. призначено проф. Б. І. Андрусишина. У 1999 р. кафедру правознавства реорганізовано у дві кафедри: теорії та історії держави і права та цивільного і кримінального права. З грудня 1997 р. факультет очолив академік Української академії історичних наук, доктор історичних наук, професор Б. І. Андрусишин.

Факультет став справжнім центром підготовки фахівців нового покоління, які поєднують у собі не лише солідний професійний рівень, але й є носіями високих морально-естетичних цінностей, національно-патріотичних переконань, вони стали гідними будівничими молоді України держави. За перші 10 років свого

існування факультет випустив 445 фахівців в тому числі за спеціальністю “Правознавство” 230 осіб, які стали викладачами правознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, вчителями у школах, ліцеях, гімназіях правового профілю, а також юристами-практиками у державних органах, приватних структурах тощо.

Науково-дослідна робота завжди була важливою складовою ланкою діяльності факультету. Положення та висновки наукових досліджень відображалися в аналітичних та анотованих звітах, лекційній роботі, написанні наукових праць, науково-навчальних, науково-практичних виданнях, науково-практичних конференціях, проведених на факультеті та за його межами.

Необхідною складовою загальнофакультетської наукової роботи була діяльність студентського наукового товариства, наукових гуртків і проблемних груп. Згідно з наказом ректора про організацію НТТСМ на факультеті працювали 40 таких наукових гуртків і проблемних груп. За результатами наукової роботи за 2001 р. 8 студентів факультету стали переможцями II туру Всеукраїнської студентської олімпіади, що становило майже половину усіх призових місць, які вибороли у цьому навчальному році студенти нашого університету.

Регулярними на факультеті у цей час стали “круглі столи”, бесіди, дискусії, до яких залучалися відомі юристи, політики, аналітики, вчені різних галузей, зустрічі з якими сприяли практичній підготовці студентів-правознавців. Гостями факультету були: перший Президент України Л. Кравчук, голова Верховної Ради України І. Плющ, міністр освіти та науки України В. Кремень, патріарх УПЦ КП Філарет, депутати Верховної Ради України В. Пинзеник, О. Ємець, А. Білоус, суддя Верховного суду України Ю. Тітов, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України Ю. С. Шемшученко, ректор Краківської педагогічної академії М. Слива (Польща), ректор Українського вільного університету (м. Мюнхен, ФРН) Л. Рудницький, депутат Бундестагу, керівник парламентської фракції Ганс Йорген Дос (ФРН) та інші.

Під безпосереднім керівництвом і за участю новообраного у 2003 р. ректора В. П. Андрущенка в університеті створено ряд інститутів, в тому числі й Інститут політології, соціології та права (наказ № 379 від 3 липня 2006 р.). Протягом двох років в інституті

велася підготовка за спеціальностями “Правознавство”, “Політологія”, “Соціологія”, “Менеджмент організацій”, “Психологія”. У цей час на всіх формах в інституті навчалася більше 1100 студентів. У зв’язку з реорганізацією його назву було змінено на Інститут політології та права (наказ № 556 від 31 жовтня 2007 р.).

На виконання Закону України “Про вищу освіту” та у зв’язку з необхідністю упорядкування структури університету у відповідності до законодавства, а також згідно рішення Вченої ради університету від 8 грудня 2015 року Інститут політології та права реорганізовано шляхом його перетворення у факультет політології та права (наказ № 635 від 21 грудня 2015 р.)

Факультет політології та права є одним із провідних підрозділів в НПУ імені М. П. Драгоманова. Головним завданням факультету є освітня, науково-практична підготовка високопрофесійних фахівців в галузі правознавства та політології. На денній, заочній та екстернатній формах навчання підготовка проводиться з спеціальностей “Правознавство”, “Політологія”, “Державне управління” за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр, спеціаліст, магістр. Нині спеціальність “Правознавство” представлена такими магістерськими програмами: “Інноваційні методики викладання права”; “Трудові правовідносини педагогічних і науково-педагогічних кадрів”; “Законотворча діяльність”; “Європейське парламентське право”.

Факультет очолює декан, доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук, Академії наук вищої школи України, Української академії політичних наук України, заслужений діяч науки і техніки України Богдан Іванович Андрусишин.

У своїй роботі факультет політології та права керується законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, наказами Міністерства освіти і науки України, рішеннями Вченої ради університету та ректорату, які систематично розглядаються на засіданнях Вченої ради факультету і кафедр.

Нині фахову підготовку на факультеті забезпечують кафедри: теорії та історії держави і права (завідувач – проф. Р. С. Огірко); цивільного та трудового права (завідувач – доц. Л. Ф. Купіна); кримінального права та процесу (т.в.о. завідувача – доц. Р. Г. Песцов);

правознавства (завідувач – доц. Р. В. Губань); політичних наук (завідувач – проф. О. В. Бабкіна); методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін (завідувач – проф. А. А. Булда); політології та державного управління (завідувач – доц. С. П. Дмитренко); освітньої політики (завідувач – проф. В. І. Бобрицька).

Відповідно до концепції розвитку факультету зміцнюється та поповнюється матеріально-технічна база для організації навчально-виховного процесу та професійної підготовки майбутніх фахівців. У період 2003-2010 рр. відкрито центр правової освіти і науки (спільно з Інститутом держави і права імені В. М. Корецького (керівник – академік НАН України, проф. Ю. С. Шемшученко); центр політичного аналізу і прогнозування; криміналістичну лабораторію; центр правової допомоги; лабораторію і кабінет сучасних інформаційних технологій, а також залу судових засідань. Методичне наповнення лабораторії, використання сучасних інноваційних технологій забезпечить формування практичних умінь та навичок у студентів, наблизить їх до реалій майбутньої професії. На факультеті діє осередок Союзу юристів України (голова – проф. Б. І. Андрусишин).

З метою створення належних умов для набуття студентами необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, надання безоплатної правової допомоги особам, а також отримання студентами старших курсів юридичних спеціальностей практичних навичок юриста в НПУ імені М. П. Драгоманова створено студентську юридичну клініку “Центр правової допомоги” (наказ ректора НПУ імені М. П. Драгоманова від 21 вересня 2006 року).

Юридична клініка діє на підставі Закону України “Про вищу освіту”, наказу Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2006 року № 592 “Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України”, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 08 серпня 2006 року за № 9586/12830, та “Положення про Центр правової допомоги”, затвердженого ректором НПУ імені М. П. Драгоманова В. П. Андрущенко. Вона є структурним підрозділом університету і створена як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів факультету що навчаються за напрямом (спеціальністю) “Правознавство”. “Центр правової допомоги” є

членом Асоціації юридичних клінік вищих навчальних закладів України.

Керівником юридичної клініки є кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та трудового права, адвокат Л. С. Дубчак. Кураторами клініки є викладачі Інституту: Ю. М. Жмур, Р. Г. Песцов, Л. П. Погоріла, Т. І. Сабадош, С. І. Шитий.

Консультантами юридичної клініки є студенти старших курсів, які надають правову допомогу під керівництвом викладачів-кураторів. Студенти-консультанти надають безоплатну правову допомогу з питань захисту прав особи з усіх галузей права, залучаються до проведення правоосвітніх, правороз'яснювальних та інших навчально-практичних заходів; набувають навичок роботи з документами правового характеру, інформаційними базами даних, підготовки публікацій для населення з правових питань, проведення науково-практичних конференцій, семінарів та інших заходів з актуальних правових проблем.

Так протягом 2015–2016 років безоплатну первинну правову допомогу надано 25 громадянам.

Нині діюча на факультеті провідна наукова школа правничого напрямку “Концептуальні засади розвитку освітнього та канонічного права. Методика викладання правознавства” (керівник – проф. Б. І. Андрусишин) сприяє розв'язанню широкого кола теоретичних і практичних питань, пов'язаних зі створенням умов для становлення і розвитку освітнього та канонічного права, удосконалення методики викладання правознавства.

Пріоритетними напрямками наукових досліджень докторантів, аспірантів, магістрів та викладачів кафедр правового циклу є розробки з актуальних проблем теорії, ролі держави та права в сучасному глобалізованому світі (проф. Ю. С. Шемшученко), проблем методології теорії держави і права (проф. В. Д. Бабкін), державно-правових та суспільно-політичних перетворень в Україні (проф. В. Г. Пилипчук), ювенальної юстиції (проф. В. Д. Бабкін, Н. В. Опольська), освітнього права (проф. Б. І. Андрусишин), співвідношення держави та політичної системи (доц. Є. В. Білозьоров), правового захисту культурних цінностей (проф. В. І. Акуленко), методики викладання у ВНЗ (проф. Б. І. Андрусишин, проф. А. М. Гуз), проблем цивільно-правового регулювання обігу майнових прав (доц. С. І. Шимон), сучасних проблем кримінального права та

кримінального процесу у сфері забезпечення державної безпеки України (проф. В. П. Мікулін), теоретико-методологічних засад джерел права (проф. Н. М. Пархоменко), проблем удосконалення діяльності навчальних закладів щодо запобігання злочинності неповнолітніх (доц. Л. С. Дубчак).

Невід'ємною складовою діяльності кафедр цивільного та трудового права є науково-дослідна робота, що здійснюється у відповідності з науковим напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)" в розрізі проблеми "Юридична наука та її вплив на підготовку фахівців у вищих педагогічних закладах освіти". В межах цієї наукової проблеми визначаються теми індивідуальних наукових досліджень викладачів, які плануються індивідуально відповідно до фахової спеціалізації та наукових інтересів викладачів і відображаються в індивідуальних планах роботи викладачів. Такі дослідження викладачів кафедри зосереджені на проблемах цивільного та цивільно-процесуального права, трудового права, права соціального забезпечення фінансового права.

Кафедра кримінального права та процесу досліджує проблеми кримінального права, кримінології, кримінально-процесуального права.

Кафедра правознавства досліджує актуальні правові проблеми гуманітарних наук. Завідувач кафедри, доц. Р. В. Губань працює над проблемою "Діалогу цивілізацій".

Викладачі кафедри методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін успішно працювали над дослідженням актуальних проблем методики викладання політичних дисциплін, правознавства та методики виховної роботи, удосконалено навчальні програми, кабінет сучасних інноваційних технологій поновився новими дидактичними матеріалами і посібниками для студентів. Викладачі кафедри тісно співпрацюють з інститутами Національної академії педагогічних наук України, проф. А. А. Булда здійснює керівництво аспірантами та здобувачами, які досліджують проблеми теорії та методики викладання суспільствознавчих дисциплін (13.00.02).

Діяльність кафедр факультету по організації навчального процесу підпорядкована, насамперед, принципу науковості, що передбачає обов'язкове впровадження в навчальний процес результатів наукових досліджень викладачів. Виконання цього

завдання забезпечується за допомогою різноманітних наукових, методологічних, методичних, організаційних засобів відтворення у навчальному процесі наукових здобутків професорсько-викладацького складу, що сформовані в кількох напрямках.

По-перше, удосконалення організації аудиторних занять відповідно до дидактичного принципу науковості та зв'язку науки з практикою. Зокрема, кафедрами проводиться робота щодо підвищення наукового рівня лекцій; з цією метою оновлено плани лекцій, які орієнтовано на проблемні питання; результати наукової роботи кожного викладача (елементи праць у фахових наукових виданнях, монографій, кандидатських дисертацій тощо) подаються студентам на лекційних заняттях з певних дисциплін за фахом лектора; запроваджуються проблемні лекції та проблемні питання на традиційних лекційних заняттях.

По-друге, відображення результатів наукових розробок викладачів кафедр у виданнях навчального та навчально-методичного характеру. На основі результатів наукових досліджень викладачів кафедр створена певна наукова база для видання навчальних посібників та інших видань.

По-третє, використання наукових досягнень для розвитку індивідуально-консультативної роботи зі студентами та впровадження інших заходів щодо індивідуалізації навчального процесу. Зокрема, наукові здобутки викладачів використовуються ними при наданні індивідуальних консультацій студентам в процесі керівництва курсовими роботами, наукового керівництва кваліфікаційними роботами студентів (магістерськими, дипломними роботами спеціаліста), керівництва практикою.

В управлінні такою діяльністю студентів кафедри ставлять завдання забезпечити організацію виконання кожним студентом індивідуальної наукової роботи на належному рівні, що сприяє поглибленню теоретичних знань, здобутих в процесі навчання, формуванню досвіду самостійної науково-дослідної роботи, напрацюванню навичок та набуття досвіду самостійного наукового аналізу.

По-четверте, поєднання результатів індивідуальних досліджень у галузі юриспруденції та досліджень, спрямованих на вивчення форм і методів активізації навчального процесу, та використання їх викладачами для впровадження новітніх технологій навчання.

Професорсько-викладацький склад факультету постійно працює над вдосконаленням та реформуванням змісту освіти, загальноосвітньої підготовки та змісту фахової підготовки. У названому контексті розроблялися нові навчальні плани і програми, які забезпечували фундаментальну наукову, загальнокультурну та практичну підготовку фахівців.

Для забезпечення юридично-психолого-педагогічної підготовки студентів у навчальному плані серед першочергових дисциплін передбачалось вивчення таких інноваційних курсів як: “Вузівський курс правознавства та методика його викладання”, “Шкільний курс правознавства та методика його викладання”, “Вузівський курс “Основи конституційного права України і методика його викладання”, “Юридична термінологія” та ін., які забезпечені програмами та планами семінарських занять. Освітньо-професійна програма підготовки викладача правознавства вимагає крім власне юридичної і психолого-педагогічної, поглибленої гуманітарної та науково-практичної підготовки. Для цього для студентів введено фундаментальний курс “Філософія права”, спецкурси “правова охорона культурних цінностей: міжнародний і національний аспекти”, “Держава і право України в особах (1917-1920 рр.)”, “Канонічне право” та ін.

Кафедрою теорії та історії держави і права підготовлено і опубліковано науково-методичні матеріали для забезпечення навчального процесу, в тому числі: програму та плани семінарських занять з курсів “Історія держави і права України”, “Історія правових та політичних вчень”, “Філософія права”, “Теорія та історія держави і права”, “Конституційне право України”, авторські курси “Канонічне право”, “Конституційне право зарубіжних країн”, “Виробниче право та виробничі системи” , спецкурс “Зарубіжний парламентаризм”, методичні рекомендації з написання та захисту дипломних робіт з курсу “Конституційне право України”. Всі навчальні дисципліни мають програмно-методичне забезпечення, в більшості своїй авторське.

У 2011 році видано навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів, що умістив тематичні плани, зміст, типи лекційних, семінарських і практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, основну і додаткову літературу, форми та зміст контролю засвоєння теоретичного та практичного

матеріалу згідно з вимогами Болонського процесу щодо навчання студентів у вищих навчальних закладах [1].

Особливе місце у підготовці правознавців посідає науково-дослідна робота аспірантів. На факультеті функціонує аспірантура зі спеціальностей: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

З 2008 по 2011 рік функціонувала спеціалізована вчена рада по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних та правових учень (голова ради – проф. Б. І. Андрусишин). Склад спеціалізованої вченої ради був сформований із вчених-правознавців НПУ імені М. П. Драгоманова, Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Національної академії правових наук України, Національної академії внутрішніх справ, що забезпечило високий науковий і об'єктивний рівень вимог при атестації наукових кадрів та дозволило здійснювати кваліфіковану оцінку якості дисертаційних робіт. Протягом зазначеного періоду роботи спеціалізованої вченої ради було захищено 17 кандидатських дисертацій.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 26 травня 2014 р. № 642 спеціалізована вчена рада К 26.053.18 відновила свою роботу (голова ради – проф. В. Д. Бабкін), каденція якої закінчилась у травні 2016 р.

За час роботи спеціалізованої вченої ради наукові ступені кандидатів юридичних наук отримали здобувачі, які представляли різні наукові установи та університети, зокрема, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Запорізький національний університет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки та ін. Загалом захищено 25 кандидатських дисертацій.

Результати досліджень та практичної роботи, здійсненої авторами з проблем теорії та історії держави і права, історії політичних та правових учень, інших галузей права та економіки з 2004 р. презентує часопис “Економіка і право”, затверджений постановою ВАК України у 2010 р. як фаховий з юридичних наук. Станом на 2016 р. побачили світ 30 номерів видання.

Таким чином, перед факультетом політології та права, як і перед іншими вищими навчальними закладами, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом “Право”, стоїть завдання не лише забезпечити студента професійними знаннями юриста, але й сформувати низку професійно значущих та соціально необхідних особистісних якостей правознавця (фахових компетенцій правника). Їх зміст та перелік залежить від класів професійних завдань, які входять до видів діяльності правознавця у тій чи іншій галузі юридичної професії.

В межах узагальненого об’єкта професійної діяльності юриста, поряд з консультативними, правоохоронними, правозахисними, експертно-аналітичними професійними функціями, необхідно виділити правопросвітницькі і правовиховні завдання, які вимагають фахових компетенцій у сфері науково-педагогічної та правопросвітницької роботи.

Зазначимо, що навчальні програми підготовки студентів спеціальності “Правознавство” практично всіх вищих навчальних закладів України, які надають відповідні освітні послуги, передусім, орієнтовано на формування компетенцій у сфері класичної практично-прикладної діяльності правника: суддя, адвокат, прокурор, нотаріус, юрисконсульт. Що є логічним, бо забезпечує конкурентоспроможність випускника на ринку праці, де потенційний роботодавець, зазвичай, акцентує увагу на тих його знаннях та вміннях, які відповідають традиційній професіограмі юриста. Відповідно, у ВНЗ формування науково-педагогічних, правопросвітницьких компетенцій вважається другорядним; як правило, все обмежується викладанням короткого спецкурсу з педагогіки та психології на молодших курсах, а також методології наукових досліджень на магістерському рівні навчання.

Це має своє пояснення, адже підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів здійснюється в рамках аспірантури та докторантури; фахівці вищої кваліфікації, які мають науковий ступінь та вчене звання, забезпечують спеціальну підготовку студентів-правознавців у вищих навчальних закладах.

Проте поза увагою вищої юридичної освіти залишається значний сектор професійної діяльності, яка вимагає кваліфікації правознавця, але на практиці нині покладається на фахівців, які не мають вищої юридичної освіти. По-перше, це питання пов’язані з правопросвітницькою діяльністю: визначення напрямів розвитку

правової освіти населення; розробка методологічної бази для різноманітних форм правоосвітньої діяльності; організація професійних правороз'яснювальних заходів (семінари, конференції, практикуми, круглі столи тощо); методичне забезпечення та організація заходів з популяризації правових знань серед молоді: конкурсів, олімпіад, вікторин тощо; систематичне поширення серед населення, в тому числі через ЗМІ, знань про право (консультації, коментарі законодавства, судової практики тощо); формування в суспільстві поваги до права, гуманістичних правових ідей та подолання правового нігілізму. По-друге, і, можливо, головне – це навчально-педагогічна діяльність з викладання правознавчих дисциплін в загальноосвітніх школах та інших освітніх закладах II-III рівнів: ліцеях, коледжах, училищах, технікумах та ін.

Уваги потребують і вишівські курси правознавства та інших правознавчих дисциплін, які викладаються для студентів неюридичних спеціальностей. Питання таких галузей права, як трудове, цивільне, сімейне, фінансове, пенсійне стали найактуальнішими в суспільстві, особливо серед працюючої частини населення [2, с. 98]. Для формування навичок в цих питаннях у вишах викладаються семестрові курси з окремих правових дисциплін для студентів різних спеціальностей. Залучити до викладання таких навчальних дисциплін докторів чи кандидатів юридичних наук складно, оскільки мова йде про підготовку фахівців, не пов'язану з вищою юридичною освітою. Тому, на практиці ведення таких дисциплін доручають викладачам, які не атестовані з юридичної спеціальності. Насправді ж з виконанням такого навантаження, як і веденням правознавчих курсів у школах, коледжах тощо значно ефективніше може справитися магістр права, який, поряд з класичною юридичною освітою, здобув спеціальну психолого-педагогічну та методичну підготовку.

Не зайвим було б згадати й проблему психолого-педагогічної підготовки кадрів вищої кваліфікації. На сьогодні, підготовка науково-педагогічних кадрів в межах аспірантури не передбачає обов'язкового додаткового професійного розвитку в питаннях педагогіки та методики викладання. В результаті вчорашній аспірант, здобувши науковий ступінь за юридичною спеціальністю, потрапляє до студентської аудиторії, маючи в своєму арсеналі знання з педагогіки фактично в обсязі семестрового навчального курсу та, в

кращому випадку, незначну аспірантську практику ведення семінарських занять. Працюючі викладачі виявляються не обізнаними з вимогами до методичних матеріалів (навчальних програм, робочих програм, методичних вказівок), з азбукою складання навчального плану підготовки студентів. Це ставить на часі питання про запровадження обов'язкових спеціальних дисциплін з юридичної педагогіки для аспірантів правознавчих спеціальностей.

Отже, потреба у викладачах правознавства для загальноосвітніх шкіл та навчально-виховних закладів, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів, нині залишається вельми гострою. Обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства визначається для загальноосвітніх навчальних закладів потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина, а для професійно-технічних, вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти, крім того, – ще й високими вимогами до освітньо-кваліфікаційного рівня особи. Однак, на державному рівні відсутні програми підготовки корпусу відповідного викладацького складу, спроможного виконувати означені завдання: професійна підготовка таких вчителів і викладачів повинна поєднувати базову юридичну освіту і ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку.

Практично єдиним в Україні на сьогодні ВНЗ, який вже реально, з власної ініціативи і досить результативно виконує це важливе завдання, є Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Факультет політології та права, що діє в структурі університету, вже впродовж майже 25 років здійснює підготовку студентів спеціальності “Правознавство”.

Сфера діяльності фахівця з правознавства включає органи державної виконавчої влади, прокуратури, судової влади, правоохоронні органи, установи Міністерства освіти і науки України, адвокатуру, державну податкову адміністрацію, митні установи, державні фонди, приватні юридичні організації, фінансово-кредитні установи, загальноосвітні навчально-виховні заклади, вищі навчальні заклади тощо.

У 2015–2016 н.р. на факультеті навчається 509 студентів, з них 358 – на денній, 151 – на заочній та 1 – на екстернатній формі навчання. На денній формі навчання за контрактом навчаються 217 студентів, на державному бюджеті – 141, на заочній формі навчання відповідно – 124 на контрактній основі та 27 на державному бюджеті.

У постійному штатному складі факультету працюють 56 викладачів, в тому числі 41 фахівець вищої кваліфікації: 9 докторів наук, професорів, 32 кандидати наук, доценти. Загалом навчально-виховний процес забезпечують 28 докторів наук, професорів і 50 кандидатів наук, доцентів – загалом понад 100 викладачів.

У професорсько-викладацькому складі факультету провідні вчені України. Серед них лауреати Державної премії України у галузі науки і техніки, академік НАН України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького, доктор юридичних наук, професор Ю. С. Шемшученко, заступник директора цього ж інституту, доктор політичних наук, професор В. П. Горбатенко (ак. УАПН), заслужений працівник МВС України, доктор юридичних наук, професор В. Д. Бабкін (ак. УАПН), доктори юридичних наук, професори В. В. Костицький (чл.-кор. АпрНУ), В. Г. Пилипчук (чл.-кор. АпрНУ), О. В. Бучма, Р. Д. Мацюк, В. П. Мікулін, Р. С. Огірко, Н. М. Пархоменко, В. Ю. Стеценко, С. І. Шимон, доктори політичних наук, професори О. В. Бабкіна (ак. УАПН), В. М. Бебик, М. А. Дмитренко, Г. І. Зеленько, І. М. Варзар (ак. УАПН), О. В. Новакова, М. А. Остапенко, К. О. Ващенко, доктор історичних наук А. М. Гуз, доктори педагогічних наук, професори А. А. Булда (ак. АНВОУ), В. І. Бобрицька, професор Р. М. Вернидуб та ін.

Кадровий склад факультету постійно оновлюється і поповнюється молодими фахівцями. Так, згідно плану підвищення кваліфікації – викладачі факультету проходили стажування, навчалися в аспірантурі.

За час існування факультету докторами юридичних наук, професорами стали його викладачі О. О. Майданник, А. І. Марущак, С. І. Шимон, історичних наук – А. М. Гуз. Кандидатські дисертації захистили і працюють на факультеті кандидати юридичних наук: Л. С. Дубчак, Л. Ф. Купіна, Р. В. Губань, Р. Г. Песцов, Ю. М. Жмур, О. В. Макарова, В. В. Кончаковська, О. В. Токарчук, О. С. Дьоміна, Н. М. Опольська, О. Я. Кархут, С. І. Шитий, Л. П. Погоріла, Т. І. Сабадош, К. А. Постол; кандидат психологічних наук О. С. Можайкіна.

Отримали дипломи кандидатів юридичних наук також випускники аспірантури, які працюють у інших ВНЗ країни: О. М. Гончаренко, Б. В. Совенко, О. В. Кульбашна, І. В. Геєць, Т. В. Маньгора, Н. С. Дубчак, В. О. Цимбал, І. О. Сагайдак,

В. О. Шевчук, Д. В. Лебедев, А. А. Лопушанський, М. В. Беланюк, О. П. Єфремова, В. М. Чернега, Т. П. Гусак, Плахтій Ю. В., Потильчак Б. О., Зубенко А. В. та ін.

Нині факультет співпрацює з багатьма знаними вченими-правознавцями – академіком НАН України Шемшученком Ю. С., членом-кореспондентом НАН України Копиленком О. Л., академіком УАПН Горбатенком В. П., професорами Акуленком В. І., Бобровник С. В., Захарченком П. П., Костицьким В. В., Мацюком А. Р., Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М., Пилипчуком В. Г., Стеценком С. Г., Стеценко В. Ю.; вченими політологами професорами – Бебиком В. М., Головатим М. Ф., Зеленько Г. І., Шайгородським Ю. Ж., Ващенком К. О. та іншими науковцями.

Для забезпечення високого професійного рівня і з метою урізноманітнення навчально-виховного процесу нині кафедри факультету залучають до співпраці науковців НАН України, практичних працівників міністерств і відомств, викладачів з інших ВНЗ України. Так, зокрема, до викладання правознавчих та політологічних дисциплін залучаються вчені Інституту держави і права імені В. М. Корецького, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Інституту законодавства Верховної Ради України, викладачі Національної академії внутрішніх справ, Академії Служби безпеки України, працівники Міністерства освіти і науки та Міністерства юстиції, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса, Української академії державного управління при Президентові України, Інституту стратегічних досліджень при Президентові України тощо.

Викладачі факультету ведуть плідну наукову роботу, орієнтовану на оптимізацію професійної спрямованості викладання фахових дисциплін. Науковий доробок викладачів факультету представлений у бібліографічному покажчику “Інститут політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова” [3].

На факультеті функціонують наукові школи провідних професорів з правознавства, які очолюють акад. Шемшученко Ю. С., проф. Бабкін В. Д., проф. Андрусишин Б. І.

Вагомі наукові доробки у галузі теорії та історії держави і права, історії політичних та правових учень має авторська наукова школа Андрусишина Б. І. “Концептуальні засади розвитку освітнього та

канонічного права. Методика викладання правознавства”, яка сприяє розв’язанню широкого кола теоретичних і практичних питань, пов’язаних зі створенням умов для становлення і розвитку освітнього та канонічного права, удосконалення методики викладання правознавства.

Наукова школа досліджує такі основні проблеми: становлення освітнього права, як галузі права України; вплив освітнього права на розвиток сучасної правової системи України; проблеми сучасного стану прав дитини в Україні; методики викладання правознавства у школі; методики викладання правознавства у вищому навчальному закладі; концептуальні засади безперервної правової освіти України; моделі правової освіти в Україні та в пострадянських країнах; проблеми підготовки педагогів-юристів для викладання правознавства у школі та вищому навчальному закладі; державної політики у сфері правової освіти; юридичної педагогіки, юридичної психології, проблеми розвитку та дослідження канонічного права.

Низка праць Б. І. Андрусишина присвячена державно-правовому статусу освітніх закладів України, проблемам державно-правового регулювання освітніх процесів в Україні у контексті євроінтеграції нашої держави, забезпеченню права людини на освіту в контексті розвитку європейського освітнього простору, правам дитини, проблемам спадкоємності української державності, конституційним витокам незалежності України.

У межах наукової школи підготовлено та захищено 3 докторські та 11 кандидатських дисертацій, а загалом під його керівництвом захищено 4 докторські та 13 кандидатських дисертацій.

Представниками наукової школи Андрусишина Б.І. в різний час були доктори історичних наук, професори В. С. Лозовий, А. М. Гуз, В. В. Гарагонич, кандидати юридичних наук, доценти О. В. Токарчук, Б. В. Совенко., С. Д. Сворах, О. Я. Кархут, І. В. Геєць, Н. С. Дубчак, О. А. Кульбашна, І. О. Сагайдак, С. І. Шитий, Т. В. Маньгора, Т. І. Сабодош; кандидати історичних наук І. А. Вівсяна та О. Б. Потапова, старші викладачі Н. О. Деркачова та Н. А. Потапенко, докторант В. В. Маньгора, аспіранти Д. Л. Кумков, В. В. Соломінчук, І. М. Славінська, О. В. Давиденко, М. І. Рішко.

Діяльність наукової школи направлена на методичне забезпечення та реалізацію намічених Національною програмою правової освіти населення заходів у напрямку подальшого створення

необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначення основних напрямів право-освітньої діяльності у школах та вищих навчальних закладах.

Фундаментальні питання правового регулювання освіти останніх десятиліть вирішувалися на основі надбань юридичної науки і передусім теорії права, яка сама зазнала значного розвитку і збагатилася новими підходами до розуміння і пояснення складних суспільних відносин. Вивчення освітнього права потребує як знань про юриспруденцію, так і знань про сферу філософії, політики, філософії політики, філософії освіти, соціальної філософії, соціології освіти, економіки освіти, педагогіки, психології, державного управління. Професор Б. І. Андрусишин наголошує, що у галузі освіти виникають різноманітні відносини: щодо управління освітніми закладами, які врегульовуються нормами адміністративного права, податкові відносини – нормами фінансового права, майнові відносини – нормами цивільного права, трудові відносини, які виникають між професорсько-викладацьким складом та іншими працівниками, з одного боку, і освітнім закладом – з іншого, – нормами трудового права, питання працюючих пенсіонерів – правом соціального забезпечення тощо. Але найголовнішими є ті відносини, які виникають у процесі освіти між викладачами і студентами, що регулюються певними соціальними нормами і принципами.

Отже, увесь процес викладання в Україні відбувається в рамках конституційних прав і свобод, гарантованих у статті 53 Конституції України. Конституційне право на освіту в незалежній Україні в суб'єктивному розумінні є реально існуючою, гарантованою державою і міжнародним співтовариством фактичною можливістю особистості оволодівати і користуватися знаннями, вміннями і навичками з метою підвищення свого культурного рівня й особистих інтересів у інтересах всього суспільства і досліджується перш за все як складова прав і свобод громадян з пріоритетом інтересів людини і громадянина, а також як елемент функціонування громадянського суспільства і соціально орієнтованої ринкової економіки.

Одним з основних завдань сучасної правової освіти в Україні є формування правової освіченості молоді, її здатності керуватися

правовими знаннями в координатах мінливого сучасного суспільного життя, вміння діяти відповідно до вимог права і закону.

Науково-методичним забезпеченням вузівської та шкільної правової освіти й займаються представники цієї наукової школи. У межах наукової школи досліджуються такі основні проблеми методики викладання правознавства: становлення та розвиток правової освіти; методика викладання правознавства у школі; методика викладання правознавства у вищому навчальному закладі; концептуальні засади безперервної правової освіти України; моделі правової освіти в Україні та в пострадянських країнах; проблеми підготовки педагогів-юристів для викладання правознавства у школі та вищому навчальному закладі; державна політика у сфері правової освіти; юридична педагогіка; юридична психологія.

Діяльність наукової школи також направлена на методичне забезпечення та реалізацію намічених Національною програмою правової освіти населення заходів у напрямку подальшого створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначення основних напрямів право-освітньої діяльності у школах та вищих навчальних закладах. За результатами роботи наукової школи до навчального плану підготовки студентів спеціальності "Правознавство" ОКР "бакалавр" запроваджено новий навчальний курс "Освітнє право України", а для ОКР "спеціаліст" та "магістр" "Канонічне право".

Науковцями, представниками цієї наукової школи підготовлено понад 100 наукових статей у фахових наукових виданнях України, курси лекцій, навчальні посібники, підручники з методики викладання правознавства, монографія "Становлення та розвиток шкільної правової освіти України 1991–2007 рр.". Крім того, науковці цієї наукової школи здійснюють керівництво дисертаційними дослідженнями.

Професорсько-викладацький колектив факультету політології та права, наполегливо працює над забезпеченням такого рівня професійної підготовки фахівців юридичного профілю, політологів та державного управління у сфері освіти, який би не тільки відповідав жорстким вимогам сучасного ринку праці, але і став би у своєму роді "брендом" на фоні інших профільних вузів. Уже зараз

конкурентоспроможність наших випускників не викликає ніяких сумнівів.

Випускники факультету політології та права займають престижні посади: О. О. Ващенко – Адміністрація Президента України, Комітет по зверненню громадян, начальник відділу; Н. І. Матяш – Адміністрація Президента України, Комітет по зверненню громадян, головний спеціаліст; Р. В. Овод – завідувач юридичної консультації КМ Муніципальної колегії адвокатів, адвокат; Л. С. Дубчак – президент Спілки адвокатів України, адвокат; Н. В. Ригун – Міністерство юстиції України, спеціаліст відділу зовнішньоекономічного законодавства Управління фінансового законодавства Департаменту цивільного, фінансового законодавства та законодавства з питань земельних відносин; Д. Л. Кумков – начальник відділу нормативного забезпечення вищої освіти Міністерства освіти і науки України; Б. В. Сovenко – кандидат юридичних наук, доцент Національного лінгвістичного університету; А. С. Нерсесян – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького, О. В. Кукурудз – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького та ін.

Факультет політології та права постійно працює над зміцненням наукових міжнародних зв'язків із вченими та викладачами вищих навчальних закладів Чехії, Словаччини, Білорусії, Туреччини, Литви, Італії, Польщі, Угорщини, Німеччини.

Вирішуючи визначені завдання, на порядок денний ставляться нові цілі, зокрема, не лише забезпечити студента професійними знаннями юриста, але й сформувані низку професійно значущих та соціально необхідних особистісних якостей правознавця (фахових компетенцій правника). Наразі перед факультетом стоять завдання, пов'язані з правопросвітницькою діяльністю, зокрема визначення напрямів розвитку правової освіти населення; розробка методологічної бази для різноманітних форм правоосвітньої діяльності; організація професійних правороз'яснювальних заходів, тощо.

Особливу роль у професійному становленні студентів відіграє їх навчання в “Українській школі законотворчості” при Інституті законодавства Верховної Ради України, де вони проходять спеціальну підготовку, поряд із народними депутатами України, їх помічниками, службовцями державних установ. Під час навчання студенти

вивчають національну законотворчу практику, досвід зарубіжних країн, вимоги до законотворчої діяльності, її стадії, види, способи, методи, беруть участь у різних науково-практичних заходах. Отримані студентами в процесі такої підготовки загальні знання і вміння сприяють вирішенню аналогічних практичних завдань у сфері їхньої професійної діяльності та написанню магістерських робіт.

Специфікою підготовки правознавців в НПУ імені М. П. Драгоманова є педагогічно-правознавча складова в змісті навчальної програми студентів, поряд зі стандартним набором нормативних юридичних дисциплін. Педагогічна підготовка базується на кількох позиціях. По-перше, вона забезпечується циклом навчальних курсів з методики викладання юридичних дисциплін. До нього входять такі навчальні курси: на бакалаврському рівні підготовки – психологія, педагогіка, історія педагогіки, педагогічна творчість, методика викладання основ правознавства; методика виховної роботи; основи науково-правових досліджень; на рівні спеціаліста та магістра – психологія вищої школи, філософія освіти, освітнє право, правове регулювання освіти в Україні, освітня політика, вища освіта і Болонський процес, атестація науково-педагогічних працівників, методика викладання правознавства в вищих навчальних закладах. Останній з наведених навчальних курсів є “своєрідним фундаментом, на якому базується подальше професійне становлення” вчителя, викладача правових дисциплін [4, с. 12].

Отже, враховуючи специфіку університету, особливий акцент в практичній підготовці правознавців на факультеті політології та права зроблено на формуванні науково-педагогічних та комунікативних здібностей. Вказані дисципліни психолого-педагогічного циклу та практичне навчання студентів спрямовані на формування компетенцій: здійснювати навчальний процес в освітньому закладі з орієнтацією на завдання навчання, виховання, розвитку особистості (студента, слухача, учня) з метою формування індивідуальної правосвідомості і правової поведінки, яка ґрунтується на зв'язках правових цінностей та моральних переконань; організувати і проводити навчальні заняття в класах, групах слухачів, студентів, проводити індивідуально-консультативну роботу, запроваджувати активні та інтерактивні методики навчання; мотивувати розвиток позааурочної (самостійної) діяльності (студентів, слухачів, учнів) з урахуванням психолого-педагогічних вимог, що

ставляться до освіти; розробляти навчальні програми та інші навчально-методичні матеріали для забезпечення навчального процесу з юридичних дисциплін; виконувати методичну роботу у складі методичних груп (рад, об'єднань тощо); брати участь у розробці навчально-методичних посібників, підручників інших навчальних видань з правових дисциплін; модифікувати існуючі та впроваджувати новітні технології подачі юридичного знання; формулювати та вирішувати завдання, що виникають у процесі науково-педагогічної діяльності, які вимагають професійних знань юриста; застосовувати юридичні знання для врегулювання правовідносин у сфері освіти.

Все сказане має важливе значення у зв'язку з тим, що в умовах сучасного суспільства вища юридична освіта вимагає спеціалізації. Практика потребує юриста вузької, але поглибленої спеціалізації, адже обсяг правових знань на сьогодні настільки великий, а їхня диференціація настільки широка, що вся система правових знань стає недоступною для осягнення кожним правником. Тому, вища юридична освіта має бути систематизована і структурована не лише за рівнями знань, але й предметно. Це можливо зробити вже на рівні спеціаліста та магістра права, щоб забезпечити єдиний стандарт базової вищої юридичної освіти та спеціалізацію – повної.

Існує два шляхи вирішення питання спеціалізації. Перший – запровадження сертифікованих магістерських програм, затверджених на державному рівні. Другий, на нашу думку, прогресивніший – за прикладом європейських держав, надати прерогативи у виборі магістерських програм та визначенні їх змісту самим університетам, що обумовлюється специфікою вищого навчального закладу, кваліфікацією та науковими інтересами викладацького складу, відповідає фаховому спрямуванню наукової школи, сформованої у відповідному університеті як науковому осередку.

Це дозволить кожному ВНЗ, з одного боку, забезпечити своїм випускникам можливість здобути класичну юридичну освіту, а з іншого – підготувати своїх, унікальних, випускників, сформувати власну модель фахівця у галузі права, який за рівнем знань, культури, готовності слугувати людині та праву буде відповідати вимогам сучасного суспільства, а за специфікою фахових компетенцій буде відрізнятися, в кращому розумінні, від інших випускників юридичної

спеціальності і матиме можливість знайти своє особливе місце в практичній сфері.

Отже, в НПУ імені М. П. Драгоманова на сьогодні наявні достатні науково-педагогічні та науково-методичні резерви для забезпечення повноцінної фахової підготовки студентів напряму "Право". Факультет політології та права повинен будувати стратегію свого розвитку так, щоб встигати за вимогами які, стоять у документі Кабінету Міністрів України "Концепція розвитку освіти на 2015-2025 роки" (проект), проекти "Стратегічних завдань модернізації НПУ імені М. П. Драгоманова (2016-2020 рр.)", щоб відповідати місії університету не лише в українському освітньому просторі, але й формуванні державницького суспільно-політичного і морально-правового клімату в Україні, відповідно до місця нашої держави у Європейському і світовому просторі.

Важливими напрямками розвитку факультету відповідно до стратегії модернізації Національного педагогічного факультету імені М. П. Драгоманова мають стати:

- орієнтація на підготовку нового вчителя і викладача правознавства, суспільнознавчих дисциплін, адаптованого до нових викликів в сфері педагогічної освіти;

- розширення та відкриття нових магістерських програм за спеціальністю "Правознавство", зокрема, "Правологія релігії" та "Східне право";

- ліцензування та акредитація аспірантури за новими та міжнародними вимогами;

- інформатизація освітнього процесу, реалізація програми комплексної інформатизації факультету політології та права в рамках загально університетського проекту "Електронна педагогіка";

- інтенсифікація і активізація роботи по отриманню наукових і освітніх грантів на місцевому (міському і обласному), загальнодержавному і міжнародному рівнях;

- активізація роботи по пошуку закордонних партнерів і налагодження міжнародних зв'язків.

Список використаних джерел:

1. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів спеціальності 6.060100 “Правознавство” / за ред. Б. І. Андрусишина. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 485 с.
2. *Андрусишин Б. І.* Кадри для освітньої галузі: проблеми підготовки / Б. І. Андрусишин // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18: Економіка і право. Зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 2. – С. 98.
3. Інститут політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Бібліографічний покажчик (1992–2012 рр.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; Інститут політології та права, Наукова бібліотека. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 261 с. – (До 20-річчя створення Інституту політології та права).
4. *Андрусишин Б. І., Гуз А. М.* Методика викладання шкільного курсу “Основи правознавства”: підручник для студ. вищих навч. закладів / Б. І. Андрусишин, А. М. Гуз. – К. : Вид-во Знання, 2008. – 301 с. – (Вища освіта ХХІ століття); *Андрусишин Б. І., Гуз А. М.* Методика викладання правознавства у вищому навчальному закладі: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. / Б. І. Андрусишин, А. М. Гуз. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 241 с.

Гуз А. М.

2.4. СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ХХ СТ.

Сучасна українська шкільна правова освіта є продуктом тривалого і неоднозначного процесу розвитку. Це зумовлено складним характером державно-правового будівництва на Україні й